

Artur Jazdon

"Ocena efektywności udostępniania informacji w bibliotekach naukowych", Mirosław Górny, Poznań 1999 : [recenzja]

Biblioteka 4 (13), 133-134

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

Mirosław Górny: Ocena efektywności udostępniania informacji w bibliotekach naukowych. Poznań : Wydawnictwo Naukowe UAM, 1999.

Praca M. Górnego pojawiła się na rynku w momencie, w którym większość polskich bibliotekarzy - szczególnie tych zatrudnionych w bibliotekach naukowych - uświadomiła sobie, że biblioteka nie ma być magazynem stale przy tym rozbudowywanym w wyniku zachłannego gromadzenia lecz miejscem, w którym czytelnik zdobędzie przede wszystkim informacje o źródłach i dopiero później samo źródło, wskazówkę co do sposobu dotarcia do niego lub potrzebnej mu informacji w nim zawartej. Oczywiście ważną w tym momencie funkcją biblioteki będzie dostarczenie czytelnikowiżądanego materiału, ale nie koniecznie poprzez proste jego wypożyczenie z magazynu. Ta uświadamiana sobie przez dużą część spośród nas prawda, była jednak w wielu wypadkach odczuwana intuicyjnie, nie znajdowała natomiast dostatecznego oddźwięku w rodzimej literaturze zawodowej. Brak było punktu odniesienia pozwalającego stwierdzić - szczególnie dyrektorom bibliotek - w jakim stopniu zastosowane propozycje rozwiązań obsługi (potrzeb) użytkowników są faktycznie efektywne lub nie spełniają oczekiwań czytelników.

Autor postawił przed sobą ambitne zadanie wykazania różnic efektywności istniejących bibliotecznych struktur organizacyjno-technologicznych. Zakładał przy tym opracowanie metody umożliwiającej otrzymywanie porównywalnych danych, przydatnych w badaniach porównawczych dużych sieci bibliotecznej. Autor założył bowiem, że winna mieć ona raczej znaczenie dla planowania rozwoju sieci bibliotecznej, niż dla przygotowania modernizacji - jak pisze - „jakiegoś działu w pojedynczej bibliotece”. Założona metoda oceny efektywności współczesnej biblioteki naukowej miałyby też w założeniu autora uwzględniać całą różnorodność jej działań i źródeł, w oparciu o które owe działania organizuje - tradycyjnych i nowoczesnych. W tym drugim wypadku uwzględnił autor głównie źródła otrzymywane od komercyjnych dostawców publikacji. Aby sprostać przyjętym założeniom, autor zastosował w pracy tzw. zasobowy model biblioteki traktując go jako integralną część metody. Zasobowy model biblioteki, zakłada się na założeniu, że każda biblioteka stanowi zbiór zasobów informacji, rozumianych tu jako grupy źródeł informacji o podobnych cechach. Dla potrzeb pracy autor zastosował typologię pozwalającą każde źródło informacji występujące w bibliotece, przydzielić do co najmniej jednego z zasobów.

Prace swą autor podzielił na trzy zasadnicze części. W pierwszej dokonał przeglądu stosowanych lub promowanych kryteriów oceny efektywności. To co warto - moim zdaniem - podkreślić w tej części, to bardzo szerokie omówienie na podstawie głównie literatury angielskojęzycznej różnych kryteriów stosowanych przez poszczególnych badaczy. Jest to szczególnie cenne w sytuacji gdy rodzima literatura przedmiotu jest bardzo skromna. Autor nie waha się przy tym sięgnąć do literatury z lat 60-ych, a sporadycznie nawet wcześniejszej, nie poddając się tak częstej niestety tendencji eliminowania z założenia „na wejściu” jako nieaktualnej, niemodnej, literatury starszej niż kilkuletnia. Nie będę streszczał oczywiście tegoż przeglądu. Warto powiedzieć tylko, że na jego podstawie autor dokonał wyboru parametrów, które uwzględnił w zastosowanej metodzie kryteriów złożonych, określających poziom świadczonych przez bibliotekę usług. Z wielu możliwych do uwzględnienia, wybrał swoim zdaniem te najważniejsze. Zaliczył do nich: koszty (nakłady poniesione na budowę i utrzymanie systemu), czas realizacji żądania czytelnika, kompletność zbiorów oraz obciążenie systemu (liczba realizowanych procesów). Ten ostatni parametr ma przy tym wyjątkowo charakter uzupełniający. Można się oczywiście zastanowić, czy wybór takich wskaźników jest wystarczający czy nie. Jeśli uwzględnimy, że praktycznie każdy z nich jest jeszcze w dalszej części przez autora dzielony na uwzględniane w analizie elementy składowe, to faktycznie nie widać potrzeby uwzględniania ich jako parametry wydzielone. Można by bowiem np. oddzielnie ujmować czas trwania procesu gromadzenia czy opracowania, wskaźniki oceniające ogólne

wykorzystanie księgozbioru itp. Zastanowić się można również, jak dalece jesteśmy w stanie ocenić kompletność zbioru, aby przyjąć ją jako parametr poziomu świadczonych usług. Brak tu zarówno dokładnych badań statystycznych, trudno też chyba porównywać zasobność (kompletność) naszych bibliotek z kompletnością zasobu uznanego za wzorcowy. Takie próby odnoszenia do zasobów np. bibliotek amerykańskich w dalszej części pracy spotkamy. Zgodzić się należy natomiast z końcową konkluzją autora, że ponieważ zarówno koszty jak i czas realizacji zależą od obciążenia systemu i od kompletności, wzajemne zbadanie tych relacji pozwoli dostatecznie ocenić efektywność udostępniania informacji.

W części drugiej zatytułowanej "Zasobowy model biblioteki" autor dokonuje charakterystyki źródeł informacji jako najważniejszego elementu tworzącego bibliotekę. Takie założenie wywodzi z kolei z przesłanki, iż głównym zadaniem biblioteki jest udostępnianie informacji. Wyróżnia typy źródeł ze względu na: ich funkcje informacyjne, postać fizyczną, sposób dostępu oraz formę własności. W dalszej kolejności dokonuje charakterystyki struktur organizacyjno-technicznych współczesnych bibliotek naukowych. Po charakterystyce wybranych procesów (gromadzenia, opracowania, wypożyczeń międzybibliotecznych) przedstawia wykaz elementów ujednoliconego sposobu opisu biblioteki naukowej. Według tychże elementów charakteryzuje następnie podstawowe typy struktur organizacyjno-technicznych bibliotek. Wyróżnia trzy typy: pierwszy reprezentowany przez polskie biblioteki naukowe pierwszej połowy lat 90-ych, drugi do którego zalicza biblioteki zachodnioeuropejskie i amerykańskie oraz typ trzeci - biblioteki elektroniczne. Taki podział może być oczywiście dyskusyjny, ale został on zaproponowany wyłącznie dla tej rozprawy i ukazania pewnych ważniejszych spraw związanych z meritum zagadnienia. Nie będziemy więc w tym momencie z nim dyskutować. Cała druga część jest bardzo opisowa, widać duży wysiłek włożony w zdobycie pewnych informacji (przedstawionych w zestawie bogatych aneksów), brak natomiast analizy, ustosunkowania się autora do przedstawionych materiałów.

W trzeciej części pracy zatytułowanej "Ocena efektywności udostępniania informacji w bibliotekach poszczególnych typów" autor przedstawia wyniki oceny dokonanej z zastosowaniem wypracowanej - i przedstawionej w poprzednich częściach pracy - metody. Ta część pracy jest bardzo trudna do omówienia. Zawiera setki danych liczbowych, wycięcia, dziesiątki odwołań do faktycznych danych wyliczonych dla konkretnych bibliotek. Trudno polemizować z wycięciami autora, gdyż sięgnięcie do większej liczby danych, czy też pochodzących z innych bibliotek być może w pewnym zakresie zmieniłoby przedstawione obliczenia i sporządzone na ich podstawie analizy. Wydaje się jednak, iż w tym drugim przypadku zmiany byłyby chyba nie wiele znaczące. Wydaje się również, iż w tym momencie możemy już odwołać się do uwagi zawartej w zakończeniu, w której autor pisze iż uzyskane wyniki nie do końca są i dla niego satysfakcjonujące, gdyż badania tego rodzaju są w zasadzie dopiero na początku w związku z czym brak danych oraz wyników porównawczych a i zapewne pełnej weryfikacji metody. Wydaje się jednak, że faktycznie udało się autorowi określić pewien sposób widzenia efektywności udostępniania informacji w bibliotekach naukowych, stworzyć stosunkowo proste i uniwersalne narzędzie do pomiaru tejże efektywności, a wreszcie powiązać wartości poszczególnych parametrów z istotnymi cechami ocenianych systemów. Praca ta nie da żadnemu bibliotekarzowi gotowych tabel wyników, w kontekście których można umieścić i wyznaczyć pozycję oznaczającą stopień efektywności udostępniania we własnej bibliotece. Daje jednak ta praca przejrzysty sposób dochodzenia do oceny tejże efektywności, co zachęca do prowadzenia tego typu badań. Dopiero ich wyniki dać mogą w przyszłości materiał do prowadzenia badań porównawczych. Dlatego też warto omówioną publikację polecić wszystkim zarządzającym bibliotekami naukowymi w celu zastosowania zaproponowanego modelu i przeprowadzenia stosownych badań a być może także wyłączenie w celu głębszego zastanowienia się nad związanymi z poruszaną problematyką zagadnieniami budowania i funkcjonowania każdej konkretnej polskiej biblioteki naukowej. Dlatego też myślę, że może ona mieć nie tylko znaczenie dla "planowania rozwoju sieci bibliotecznej" jak to zakładał autor we wstępie, ale również dla zmiany podejścia konkretnego bibliotekarza do omawianych zagadnień oraz dla organizacji i funkcjonowania konkretnej biblioteki.

Artur Jazdon